

PIĘTA (103) *sb f i m*

f (90), *m* [*n-pers*] (13).

a jasne (w tym 1 r. błędne znakowanie).

sg N pięta (21). ◇ *G pięty* (12). ◇ *D pięcie* (4). ◇ *A piętę* (11). ◇ *I piętą* (8). ◇ *L pięcie* (1). ◇ *pl N pięty* (2), *Piętowie* (1). ◇ *G piąt* (5). ◇ *A pięty* (19). ◇ *I piętami* (14), *piętoma* (1), [*pięty*]; *piętami* : *piętoma Mącz* (2:1). ◇ *L piętach* (3) *GlabGad*, *SienLek*, *RejZwierc*, *piętóch* (1) *Mącz*; -*ach* (1) *SienLek*, -*ách* (1) *RejZwierc*, -(a)ch (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde także XVII – XIX w.

1. *Tylna część stopy; calcaneum BartBydż, Murm, Mącz, PolAnt, Cn; calx: Mymer¹, BartBydż, Mącz, Calep, Cn; calcaneus BartBydż; malleolus Murm, BartBydż; calcar BartBydż; talus Mącz* (83) : *Murm* 63; *Mymer¹* 21v; *BartBydż* 21, 21b [3 r.], 85b; *FalZioł* IV 3b; *GlabGad* P7v *żp*; *March¹* A; *KromRozm III* F7v; *kozę przywiodą/ kthora rádą fol iada/ áby pięty onego złoczyńce lizála GroicPorz iiv; BibRadz Gen* 3/15, I 2d *marg*, II 458d *marg*; *BielKron* 2, 14, 56; *Calx, Pięta/ też koniec álbo róg každy rzeczy. Mącz* 32c, 330c, 372a, 439a [2 r.], 469d; *RejZwierc* 58, 243v; *BudBib Gen* 25/26; *Calep* 154a, 786a, 897a; *Siodłowy fię wydziera pod Miśkiem z bystrości/ Miśiek go wściąga piętą aż mu widác kości CzahTr* L2v.

W tłumaczeniu imienia Jakub (1): *Vrodziło fie pirwłze dzyecię lifowate á kořmáte/ imię iego było Ezau/ drugie wnet za nim wyřzło trzymáiąc zá piętę pirwłzego/ dano iemu imię Iakob/ to iest piętą albo podchwytać BielKron* 14.

Przysłowia: RejJóz C4v; *A dzis mi ten zřlk przekłety Idzie wglowe/ ba y wpiety. Izem ftraczyła fwoy vrząd RejKup* d6, dd3v; *KochSat* C2v; *RejZwierc* 248v; *Wřdy cie rad vyrzę Włóřku s twoiemi wykřety/ Tákci nářzy dokuczą ářci poydzye w pięty. PaprPan* R2; *CiekPotr* 49. [*Ogólem* 7 r.]

y owřsem wyęcey dzifia naydzye v młodego rozumu iż ták rzekę/ w pyęcye niż v drugyego ftárego w mozgu. GliczKsiąż P4v; [*WirzbGosp* A2].

Zwroty: »dać piętą w dupę« (1): *bá wieręc dam piętą/ Iefłize fie nie ftulifz/ w tę dupę przekłętą. RejFig* Bb4v.

»sobie na pięty patrzyć« = zajmować się przyziemnymi sprawami (1): *Boć dla tego Pan Bog oczy wyniofle dał/ ábyř nie tylko łobie ná pięty pátrzył/ ále iżbyř y vpátrował/ y rozmyřłał łobie przyřzłe y przeminęte rzeczy. RejZwierc* 153.

»wiercieć, deptać piętą« [oznaka niepokoju] [szyk zmienny] (3:1): *GlabGad* P8; *RejRozm* 403; *Iuż wřędy nádřłuchawa kiedy gdzye kto řzepce/ Zda mu fie wřzytko o nim piętą ftoiąc depce. RejWiz* 4; *Bo wnet tępego á boiářliwego vřrzyřł gdj co chce powařnego mowić áliřci on piętą wierci/ pálce řkubie/ brodę muřzcze/ pořtawki řtroi RejZwierc* 19v.

Wyrażenia: »pięta nořna, u nogi, nogi« = calcaneus, calx Mącz (6:2:1): *Pięty też v nog małe á fuche, boiaznego á mgłe⁸⁰ człowieka znamionuią GlabGad* P7; *Scaurus, Który wielkie kořtki y řzerokie pięty ma nořne Mącz* 371a, 31a. *Cf »od pięty nořne aż do (wirzchu) głowy«.*

»od pięty nořne (a. nogi) aż do (a. ku) (wirzchu) głowy; od głowy (a. wirzchu) aż do piąt (a. pięty)« = całe ciało; a vertice usque ad calcem Mącz (6:2): *OpecŻyw* [79], 102v, 126v, [127], 141; *Od pięty nogi aż do wirzchu głowy nie mářł ná nim zdrowia [A planta pedis usquae ad verticem ac Vulg Is*

1/6] *BielKron* 93v [przekład tego samego tekstu *PowodPr*]; Hinc dicimus a vertice usque ad calcem, Od wierzchu aż do pięt *Mącz* 486d; *PowodPr* 66.

»od głowy do pięty« = *od początku do końca* (1): A capite ad calcem, Od głowy do pięty/ to jest od początku aż do końca. *Mącz* 32c.

Szereg: »golieni i (albo) pięty« [szyk 1:1] (2): Iuż gdzie racjś Oyće świetý Tłucz śwę golieni y piety Bos y łobie čas popłował *RejKup* n6; *Mącz* 371a.

Wyrażenia przyimkowe: »(aż) do pięt (a. pięty)« (3): Talaris tunica, Aż do pięt záchodząca. *Mącz* 439a, 307c, 453d.

»w pięty« = *noga za nogą* (1): Pedatim – Wpięti. *Calep* 768a.

Przen (20) : chociażby [szatan] w piętę kął/ przedsię mu/ y inże procz Chriřtufá Iezufá náśienie niewieście/ to ieřt wierni głowę zetrą [nawizanie do *Gen* 3/15]. *CzechEp* 295.

Zwroty: »bić w pięty« (1): (nagł) Andrzej Dębowski (–) Bo ten brnie proftym brodem/ niechce ná wykręty/ Ktore nam/ świaćtu k woli/ z inąd biją w pięty. *RejZwierz* 56v.

»(tuż (a tuż) (prawie)) za piętami chodzić, dybać; (tuż [kogo]) naśladować w pięty, za piętami; [w piętach iść]« = *być tuż obok, zaraz nastąpić, być nieodłącznie związanym; subsequi Calep* [szyk zmienny] (9:1;2:1): *RejKup* d7v; *RejWiz* 75v, 159v; Iż co daley to bliżey/ do kryfu cie niofá/ A fřoga Smierć tuż dybie/ zá piętami s kołá. *RejZwierz* 141v; káżdego náłładować muřą tuż zá piętami włafne vczynki iego. *RejAp* 124v, 5v, 87, 96v, Cc8; owdzye iuż tuż á tuż zá piętami chodzi zá thobą opráwcá twoy *RejPos* 309; *RejZwierz* 72, 130v; *Calep* [1020]b; [Skąd vczymy lie/ iżeć zá nářą pocieřną Ewányelią/ [...] wnet w piętach idzie krzyż á płáčliwie przeláadowanie. *GilPos* 231 (*Linde*)].

bibl. »podnieść [przeciwo komu] piętę« = *zdradzić, wystąpić przeciw; levare calcaneum Vulg, PolAnt* (5): *MurzNT Ioann* 13/18; Kto pożywa zemną chlebá/ podniefie przeciwo mnie piętę řwoię. *Leop Ioann* 13/18; *BibRadz Ioann* 13/18; Achitofel podnieřie pewnie piętę řwoię przeciw niemu/ y Semei nań z gory ćifkác będzie/ poki mu pan dopuřci *CzechEp* *3; *WujNT Ioann* 13/18.

[»[przeciw komu] pięty [I pl] rzucać« = *sprzeciwiać się*: człowiek ktory ze wřzech rzeczy ieřt nayřłachetnieyřzy/ řam przeciwo řtworzyćielowi řwoiemu wierzga y pięty rzuca. *LipsPiotr* 45.]

[»trzeć piętę« = *niszczyć, przeřładować*: Wřzákże iáko niezboźni máią řwá głowę Antichriřtá/ ktory przeláduie y trze piętę temu świetemu náśieniu: tákże teř y Zboźni máią głowę řwoię Pomázańcá Bożego/ ktory głowę onę zmiiowę Antichriřtá řamego zetrze. *BudArt* N3.]

2. *Zrogowaciała część kończyny u niektórych zwierząt, kopyto, racica* (6) : Rog pięty wołowej zakurzony/ vmocznia zęby chwieięcze řie od bolu *FalZioł* IV 5b; [*Ezechijel*] widzyał czworo źwirzát [...] nogi prořte/ pięty iáko v Cielcá mieli *BielKron* 95v; *SienLek* 175 [2 r.], 177, Aaaav.

3. *Przegub tylnej nogi u zwierząt* (1) : Suffraginosus equus, Niepewny kón ná pořednich nogách/ máyący yáki niedořtátek w piętóch. *Mącz* 427d.

4. *n-pers* (13) : Ziedni stroni bracia rodzony przeswiskiem pietowie *ZapKořcier* 1588/14.

Zestawienia (12): a ta Anna bęła włářna czorka Maczyeya pyęty *ZapKořcier* 1584/42v; řlachetny pán pyotr pyęta řlubany polořzyel the řumye wyřzy opifřaną *ZapKořcier* 1588/79v, 1580/6, 1582/33v, 34 [2 r.], 1587/74, 1588/79v (12).

Synonim: 2. *kopyto*.

Cf **SKRZYDŁOPIĘTY**

DDJ